

רבי נחמן, שהיה נינו של הבעל-שם-טוב. המחלוקת הגדולה, שקידש עליו "הסבא", ר' אריה-לייב משפולה, ואליו הצטרפו גדולי החסידות בדור ההוא, דחקה את רבי נחמן ומעריציו לאיזו קרן-זווית בעולמה של החסידות. התנועה הברסלבית לא היתה גדולה, אבל המיתח הדתי שבה ניכר היה ביותר, וכולו נבע מדמותו של רבי נחמן וממידת ההתבוננות-העצמית שלו.

רבי נחמן (1772—1810) החל לנהוג בצדיקות בגיל צעיר ומיד הסתבך עם זקני האדמו"רים ובמחלוקת לשם שמיים ושלא לשם שמיים. ר' נחמן האמין כי ההתנגדות אליו היא כורח המציאות וניסה להתישב בארץ-ישראל. אל. כמה חדשים בלבד עשה בארץ וביקר ביפו, טבריה וצפת. כשחזר, נדד בעיירות אוקראינה, התישב בברסלב, ושנתיים לפני מותו עקר לאומאן ושם נפטר. שלא כנורמים אחרים בחסידות, אין ממלא-מקום לרבי נחמן, ובראש העדה עומדים זקני החסידים המקיימים מסורת שעיקרה בעל-פה ומיעוטה בכתב.

מתנגדיו של רבי נחמן הטיחו כנגדו שמצו"יים בתורתו רעיונות שבתאיים ופראנקיסטיים. אין ספק שרבי נחמן עמד על בסיס היהדות המסורתית, אלא שביקש לתקן גם נשמות ש"נפלו" ולמצוא להן תיקון. פרופ' וייס מוצא בלבטי האמונה של רבי נחמן את הבעיות של דורו, כולל הזעזועים שבאו מן השבתאות, מן הפראנקיסטים ומן המש"כילים. היה זה צדיק הנאבק עם עצמו ושרוי בקושי ותמיהות בלתי-פוסקות. אמר הוא עצמו: "כל מי שגדול יותר צריך לבקש מבוקשו בריחוק מקום יותר..."

במשנתו של ר' נחמן תופס הצדיק מקום מרכזי ביותר, ואף שהסבריו מעורפלים בט"ח חונו העצמי גדול. אולי זה גילגולו של רעיון הבעש"ט, שאומץ על-ידי החסידות, שתפקיד הצדיק להעלות את החוטא, וכדי להעלותו למעלה עליו "לרדת" למטה. הסולם או החבל שיכול הצדיק להוריד לחוטא אינם מספיקים ועליו לתת לו יד. רבי נחמן מדבר על צדיק-אמת, להבדיל עצמו כנראה מצדיקים לא-אמיתיים, ואין הוא מטשטש את

רומה" ולא בשל מדיניותו בשאלת ארץ-ישראל, שמסמכים חדשים מציגים אותה, אגב, כמדיניות אוהדת לרעיון "החלוקה". אבל ממשלתו של צ'רצ'יל שרבים תלו בה תקוות, נפלה במערכת-בחירות שהנושא ה-מרכזי שלה היו בעיות השיקום של החברה הבריטית אחרי המלחמה (תכנית בוורידג'), ולממשלת-הלייבור החדשה—שלכאורה הייתה פרו-ציונית—לא היתה סיבה להכות בציונות בגלל רצח הלורד מוזין. הכרזת-המלחמה של ממשלת הלייבור על הציונות בספטמבר 1945 נבעה משיקולים אימפריאליים וכלכליים בריטיים ולא ממעשים או מחדלים של התנועה הציונית. לכן קביעתו של באואר כי רצח מוזין "הרס כל סיכוי לצורה כלשהי של חלוקת ארץ-ישראל בסיוע עם של הבריטים, או, למיצער, תוך גייט-ראליות בריטית", היא השערה מפקפקת.

עיקרו של ספר חשוב זה הוא תיאורה של "הבריחה" עצמה, האודיסיאה ההמונית של פליטים המחפשים ומפלסים דרך אל חופיה הדרומיים של אירופה ואל הים התיכון. גם אודיסיאה זו היתה, בעצם, תנועת מיעוט, בעוד שמאות-אלפים ניסו לשוב ולשקם את חייהם באירופה ולהסתגל לתנאים החדשים בה. על הנהגתה של התנועה התנהל, כתמיד, מאבק פוליטי בין מפא"י לבין המפלגות הציוניות האחרות, אך רק למפא"י היו הכלים והכושר הארגוני להפעיל תנועה גדולה של בריחה ועליה. "הבריחה" היתה לחץ לא רק על ממשלת בריטניה; היא גם היתה לחץ שאין לעמוד בפניו על המדינאות בציונית, שבלעדיו עלולה היתה להתפס שוב לשאננות ולרפיון-אונים, שבמידה רבה איפיינו אותה תמיד.

ב. ט.

מחקרים בחסידות ברסלב

חסידות ברסלב היא הזרם החסידי הסגור ביותר, המתרכז סביב אישיותו ותורתו של

* יוסף וייס: מחקרים בחסידות ברסלב; ערך וההדיר: מ. פייקאז; מוסד ביאליק, ירושלים, 1974; עמ' 277.

ונוצרים. אמוראי בבל נמנו על ראשי הצי" בור היהודי, עמדו בראש ישיבות מפורסמות, ובאוטונומיה שהיתה ליהודים בבבל ישבו בדין והכרעותיהם היו קובעות ומחייבות. על מנהיגים אלה יצא הקיטרוג בספרי היסטוריה ומחקר שהיו עיניהם נתונות לשררה ולבם להנאות החיים; לשון אחרת: שמנצ" לים היו את רובה של האוכלוסיה היהודית העניה. פרופ' בר חולק על המקטרגים, שבראשם ההיסטוריון צבי גרץ, ומנסה להור" כית "שפעילותם הכלכלית של האמוראים בבבל נתנהלה בגבולות המותר והאסור על פי ההלכה, ביתר הקפדה מסתם סוחרים או בעלי בתים".

ניכרת מגמתו לטהר את אמוראי בבל מן ההאשמות הרבות בכל מחיר. עם זאת מודה גם סניגור כמוהו שהם לא התנזרו מהנאות החיים ולא ביקשו להגשים חברה שוויונית (!). הם הושפעו מן המנהיגים הדתיים והפוליטיים של הציבור הלא-יהודי. להיטור" תם אחר הממון באה לחזק את מעמדם בהנהגת הקהילה, ובכך שונים היו לגמרי באור" רח"חיהם מחכמי היהודים בארץ-ישראל. התנאים עניים היו, ואפילו עניים מרודים, או שהיו עשירים, אך כולם היו בלתי-תלויים מבחינה הכלכלית, אם בדרך העוני וההסת" תפקות-במועט ואם בדרך העושר והפעילות העסקית. בבבל היתה רדיפה זו לעושר טב" עית ואורגאנית, ולא היה אפילו צורך להתנ" צל עליה.

אולי הושפעו אמוראי בבל מן הדוגמה של ראשי-הגולה וחצרותיהם, ולמעשה היתה תחרות על ההשפעה בציבור היהודי בין הסמכות הדתית לסמכות החילונית. בקרק" עות של האמוראים העשירים שימשו אריסים ועבדו בהן פועלים ועבדים ושפחות, ופרופ' א.א. אורבך סובר שאפילו היו להם עבדים עברים. הם עסקו בגידול חטים ושעורים, במטעי תמרים ובכרמי גפנים, בגינות, כדג וביערות. רב אשי, שהיה חותמו של התלמוד הבבלי, היה מוכר עצים לכוהנים עובדי דת" האש. מובן שהחקלאות והגטיעות וגידול הבקר היו עיסוקם של רוב היהודים שישבו בבבל, אבל רועי-הצאן היו ישמעאלים.

החטא אף אינו מתעלם ממנו. אדרבה: בחטא ראה חלק מקיום האדם, הנאבק אתו כל ימי" חייו ומצווה להתגבר עליו.

כל הגותו של ר' נחמן סובכת על חוויותיו האישיות ועל חיי הנפש שלו. בכל המעשיות, שנתפרסמו, הוא מדבר על עצמו ומספר על משבריו הגדולים, כפי שמוכיחים מחק" ריו של פרופ וייס. הוא דחה את המופתים וחתר לאמונה הפשוטה של חסידיו. אלא שאמונתו שלו לא היתה פשוטה כלל. הוא ינק מתחושת-עולם חריפה, ומתודעת-העצ" מית המפותחת ביותר. פרופ' וייס כותב שלפי "ליקוטי מוהר"ן", ספר-חייו שנכתב בידי תלמידו ר' נתן שטרנהארץ, היה ר' נחמן יושב בדין על עצמו, והוא עצמו העד, הסניגור, הקטיגור והדיין גם יחד. בתורת דיין דן את עצמו לזכות ולחובה בו ובאותו זמן. פרופ' וייס רואה בעובדה זו מפתח להבנת האליגוריות שבסיפורי-המעשיות שלו.

ר' נחמן סבל מדכאון-נפש—ומהתרוממות- הנפש. הרבה סתירות היו בו, והוא עצמו חש בדבר. הוא שרף ספר שהיה אתו בכתובים, ואשר חסידיו קוראים לו "ספר הגשרף", ומצד שני דאג להדפסה מהירה של כתביו. יש מסורת שתוך כדי נסיעה אחת סיפר את סודות הגאולה ואחרית-הימים, אלא שהש" ביע את חסידיו שלא לגלותם לאחרים. חבי" בה היתה עליו שיטת הרמזים ותורת הנסתר, כי "כשהדבר נסתר יכולין לפעול בו יותר מה שצריכין..."

אמוראי בבל

פרופ' משה בר מאוניברסיטת בר-אילן עו" סק בספרו במעמדם הכלכלי של חכמי בבל במאה השלישית, הרביעית והחמישית לס" פירה, מתוך הסתמכות על התלמוד הבבלי, הירושלמי, הספרות המדרשית וספרות הגאון" נים, ועל תעודות וספרים בבליים, פרסיים

* משה בר: אמוראי בבל / פרקים בחיי הכלכלה; אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן, 1975; 364 עמ'.